

УДК 343.12'26(477):355.012(1-651.1)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.117>

ПРОБЛЕМИ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Моренко В.І.,*аспірант відділу проблем кримінального права,
кримінології та судуострою**Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України
e-mail: morevlad7@gmail.com*

Моренко В.І. Проблеми закриття кримінального провадження у зв'язку з закінченням строків досудового розслідування.

Стаття присвячена розгляду актуальних проблем теорії та практики інституту закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування, зокрема досліджено таку підставу закриття як закінчення строків досудового розслідування.

Проблема закриття кримінального провадження слідчим суддею на підставі пункту 10 частини 1 статті 284 Кримінального процесуального кодексу України нині перебуває у полі активних дискусій серед правників. Зазначена підстава прямо пов'язана зі стадією досудового розслідування та за поточною усталеною практикою Верховного суду віднесена до виняткових повноважень прокурора, що звужує можливості Слідчого судді на здійснення ефективного судового контролю на стадії досудового розслідування.

Констатовано, що відсутність вказаних повноважень у слідчого судді містить у собі небезпеку порушення вимог розумності строків досудового розслідування, оскільки строк досудового розслідування не є простою формальністю. Закріплення процесуальним законом обов'язку прокурора якнайшвидше, але не пізніше визначеного законом процесуального строку після повідомлення особі про підозру звернутись до суду з обвинувальним актом або закрити кримінальне провадження є гарантією фундаментального права людини на розгляд її справи упродовж розумного строку. На жаль, в практичному вимірі ця гарантія не завжди реалізується, а відсутність дієвого судового контролю лише сприяє поширенню фактів прокурорської бездіяльності. В статті зауважено, що найбільш оптимальним варіантом вирішення даної проблеми є альтернативна компетенція прокурора і слідчого судді щодо наявності повноважень на закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування. Це дозволить забезпечити баланс інтересів сторін кримінального провадження і уникнути зловживання повноваженнями.

З метою вдосконалення механізму забезпечення дотримання розумних строків, автором пропонується розширити та конкретизувати повноваження слідчого судді при закритті кримінального провадження. Зокрема, запропоновано доповнити статтю 284 КПК України частиною 2-1: «Кримінальне провадження на стадії досудового розслідування закривається Слідчим суддею з підстави, передбаченої пунктом 10 частини першої цієї статті, якщо підозрюваний, не заперечує проти закриття за цією підставою».

Ключові слова: закриття кримінального провадження, розумні строки, слідчий суддя, прокурор.

Morenko V.I. Problems of closing criminal proceedings due to the expiration of pre-trial investigation deadlines.

The article is dedicated to addressing the current issues in the theory and practice of closing criminal proceedings during the pre-trial investigation stage, particularly focusing on the basis of closing due to the expiration of pre-trial investigation deadlines.

The problem of closing criminal proceedings by the investigating judge based on paragraph 10 of Part 1 of Article 284 of the Criminal Procedure Code of Ukraine is currently the subject of active discussions among legal professionals. This basis is directly related to the pre-trial investigation stage and, according to the current established practice of the Supreme Court, is classified as exclusive competence of the prosecutor, limiting the Investigating Judge's ability to exercise effective judicial control during the pre-trial investigation stage.

It is noted that the absence of these powers in the Investigating Judge entails the risk of violating the reasonable time requirements for pre-trial investigation, as the pre-trial investigation deadline is not just a formality. Enshrining in procedural law the prosecutor's obligation to apply to the court with an accusatory document or close the criminal proceedings as soon as possible but not later than the procedural deadline after notifying the suspect of the accusation is a guarantee of

the fundamental right of individuals to have their cases heard within a reasonable time frame. Unfortunately, in practical terms, this guarantee is not always implemented, and the lack of effective judicial control only contributes to the spread of prosecutorial inactivity. The article suggests that the most optimal solution to this problem is the alternative competence of both the prosecutor and the Investigating Judge regarding the authority to close criminal proceedings during the pre-trial investigation stage. This would help achieve a balance of interests between the parties involved in criminal proceedings and prevent abuses of power.

To improve the mechanism for ensuring compliance with reasonable deadlines, the author proposes expanding and specifying the powers of the Investigating Judge when closing criminal proceedings. Specifically, it is suggested to add Part 2-1 to Article 284 of the Criminal Procedure Code of Ukraine: «Criminal proceedings at the pre-trial investigation stage are closed by the Investigating Judge based on the grounds provided for in paragraph 10 of this article if the suspect does not object to the closure on these grounds.»

Key words: closing criminal proceedings, reasonable time limits, investigating judge, prosecutor.

Постановка проблеми. Нова модель процедури досудового розслідування, запроваджена КПК України, дозволяє стверджувати, що саме інститут закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строків досудового розслідування, почав виконувати роль своєрідного фільтра, попереджаючи розгляд судом матеріалів, що не потребують судової процедури розгляду та мають бути закриті рішенням прокурора на стадії досудового розслідування.

Досягнення сформульованих у ст. 2 КПК України завдань кримінального провадження значною мірою залежить від належного виконання положень закону на етапі завершення кримінального провадження, зокрема, в такій процесуальній формі, як його закриття у зв'язку із закінченням строків досудового розслідування. Разом з тим, деякі питання щодо закриття кримінального провадження у зв'язку з закінченням строків досудового розслідування взагалі залишились поза увагою законодавця, чим викликають часом негативні тенденції судової практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми закриття кримінального провадження були предметом наукового інтересу учених радянської доби, сучасних українських науковців, як-то: Ю.В. Баулін, С.М. Благодир, В.С. Благодир, Г.І. Глобенко, Ю.М. Грошевой, В.С. Зеленецький, Я.О. Мотовиловкер, Д.П. Письмен-

ний, Г.В. Рось, В.М. Федченко, Г.П. Хімичова, М.Є. Шумило, О.Є. Соловйова, О.В. Волинська, А.Я. Дубинський та ін. Зазначаємо, що здебільшого науковці звертались до загальних понять процесуальних строків у кримінальному провадженні. Але, наукові праці, пов'язані саме із строками досудового розслідування, дослідженням їх меж та закриттям кримінального провадження на підставі закінчення таких строків на стадії досудового розслідування майже відсутні. Питанню закриття кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді у зв'язку з закінченням строку досудового розслідування не приділялася належна увага науковців. Тим не менше, судова практика висуває ряд проблемних запитань щодо цієї підстави та повноважень слідчого судді на закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування, які вимагають теоретичного переосмислення та вирішення.

Метою статті є з'ясування можливостей закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування в аспекті захисту прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, виявлення пов'язаних із цим проблем і розроблення науково обґрунтованих шляхів їх вирішення з урахуванням загальної правозахисної спрямованості нового кримінального процесуального законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Завданнями кримінального судочинства, як вказано в ст. 2 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [1].

Закриття кримінального провадження є юридичною категорією, в якій певні юридично значущі факти та обставини мають призвести до юридичних наслідків як реакції держави на оцінку дій певної особи в рамках кримінального провадження. Існування цієї категорії ґрунтується на іншій юридичній концепції, а саме на підставах для закриття кримінального провадження, які, в свою чергу, пов'язані з різними аспектами процесу кримінального провадження, включаючи захист прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Згідно з існуючою теорією кримінального процесу, закриття кримінального провадження означає його остаточне закінчення. Так, на думку фахівців, закриттям кримінального провадження є одна із форм закінчення досудового розслідування або судового провадження, що полягає у прийнятті слідчим, прокурором або судом рішення про остаточне припинення кримінального провадження [2, с. 194]. Приблизно таке ж поняття закриття кримінального провадження надають укладачі навчального посібника з кримінального процесу, які зазначають, що закриття кримінального провадження є однією з форм його закінчення [3, с. 71]. Схожу за змістом дефініцію закриття кримінального провадження пропонують автори іншого посібника з кримінального процесу, які зауважують, що закриття кримінального провадження є формою закінчення досудового розслідування, змістом якої є прийняття слідчим, прокурором, слідчим суддею рішення щодо припинення будь-яких процесуальних дій після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР [4, с. 106].

Науковий підхід як до проблем інституту закриття кримінального провадження передбачає звернення до історичного минулого [5, с. 7]. Значення інституту закриття кримінального провадження у процесуальному праві України визначається насамперед передумовами його зародження та особливостями становлення.

У КПК 1922 р. вперше систематизовано напрацьовані на той час загальні підстави закриття кримінальної справи, крім того, вперше простежується спроба їх розподілу на реабілітуючі та нереабілітуючі. Так у ст. 4 КПК 1922 р. встановлено: «Кримінальне переслідування не може бути порушене, а порушене не може продовжуватись і підлягає закриттю в будь-якій стадії процесу: у зв'язку зі смертю обвинуваченого; за примиренням обвинуваченого з потерпілим у справах, які порушуються як за скаргою потерпілого; за відсутністю скарги потерпілого у справах про злочини, які порушуються лише за такими скаргами; у зв'язку з закінченням строків давності; за відсутністю в діях обвинуваченого складу злочину; внаслідок акта про амністію чи помилування окремих осіб» [6, с. 58].

У чинному КПК України підстави для закриття кримінального провадження поділяються на дві групи. Першою групою є підстави, які залежать від наявності або відсутності ознак злочину, а саме: відсутність події кримінального правопорушення; відсутність в діянні складу кримінального правопорушення; недосягнення особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, віку, з якого настає кримінальна відповідальність; непритягнення особи до кримінальної відповідальності за наявності обставин, що ви-

ключають кримінальну відповідальність; звільнення особи від кримінальної відповідальності; закриття кримінального провадження за реабілітуючою підставою.

До другої групи підстав, які не залежать від наявності або відсутності ознак злочину відносяться: закінчення строків досудового розслідування; відмова потерпілого від кримінального провадження.

За характером, підстави закриття кримінального провадження поділяються на: матеріальні підстави, тобто, підстави, які залежать від наявності або відсутності ознак злочину, та формальні підстави, які не залежать від наявності або відсутності ознак злочину до яких, зокрема, відноситься закриття кримінального провадження у зв'язку з закінченням строків розслідування.

Стаття 284 Кримінального процесуального кодексу є одним з проблемних положень для правозастосування, та включає як матеріальні так і формальні підстави закриття кримінального провадження. Деякі її аспекти викликають не лише труднощі в тлумаченні з точки зору права, але й побудовані таким чином, що вимагають обговорення як науковою спільнотою, так і практикуючими фахівцями, перш ніж розробляться теоретичні підходи для однозначного розуміння та подальшого використання цього законодавчого положення.

Зазначаємо, що на даний час відсутнє єдине тлумачення повноважень слідчого судді на закриття кримінального провадження за вищевказаною підставою на стадії досудового розслідування.

Так, на думку О.В. Мурзановської така підстава для закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування входить до виключних повноважень прокурора. Виходячи зі змісту ч. 7 ст. 284 КПК, суд на стадії досудового розслідування не має повноважень закрити кримінальне провадження з цієї підстави.

Зокрема, на думку Мурзановської А.В., Пожар В.Г. та Шиліна Д.В., повноваження щодо закриття кримінального провадження у зв'язку з закінченням його строків, на стадії досудового розслідування мають покладатись виключно на прокурора [7].

Наголошуємо, що прокурору як посадовій особі надана свобода діяти на свій розсуд, тобто, оцінюючи ситуацію, вибирати один із кількох варіантів дій (або утримуватися від дій) чи один із варіантів можливих рішень [8, с. 277]. Закон України «Про прокуратуру» встановлює, що прокурор зобов'язаний діяти лише на підставі, в межах та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (п. 3 ч. 2 ст. 19) [9]. Дискреційні повноваження виникають на основі закону, який встановлює межі повноважень

посадової особи у кримінальному провадженні. Таким законом для прокурора є Кримінальний процесуальний кодекс України (далі - КПК України) [1].

Хотілось би зазначити, що хоч прокурор і наділений дискреційними повноваженнями, проте варто зазначити, що дискреційні повноваження прокурора виникають на підставі законодавчо закріплених норм і мають здійснюватися в межах тих цілей, які ставляться до діяльності прокурора у кримінальному провадженні і тільки в межах чітко передбачених законом.

Не зовсім погоджуємось з таким твердженням, зважаючи на те, що у кримінальному провадженні вже існує інститут контролю, повноваження здійснення якого покладено на слідчого суддю і якщо прокурор з тієї чи іншої підстави не виконує чи неефективно виконує свої обов'язки, саме слідчий суддя може забезпечити їх ефективне виконання, відновити порушене право особи чи позбавити її необґрунтованого процесуального примусу.

Відповідно до положень п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України на Слідчого суддю покладено обов'язок у порядку, передбаченому КПК України, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні [1].

На стадії досудового розслідування, здійснюючи своє виключне повноваження по вирішенню правового конфлікту чи його попередженню, слідчий суддя у процесі розгляду конкретних матеріалів поновлює порушене право однієї з конфліктуючих сторін і запобігає можливій появі необґрунтованого порушення або обмеження прав іншої. Залишаючись об'єктивним й неупередженим арбітром, він забезпечує реалізацію гарантованого державою права на звернення до органів судової влади за захистом усіх осіб незалежно від того, яку роль вони відіграють у правовому конфлікті. Цей суб'єкт здатен на превенцію й захист від порушення чи безпідставного обмеження конституційних прав і свобод особи, які з великою мірою вірогідності можуть бути допущені діями або рішеннями слідчого чи прокурора. Слідчий суддя сприятиме розширенню змагальних засад на досудовому провадженні, що позитивно позначиться як на якості процесуальних документів органів досудового розслідування (їх обґрунтованості, вмотивованості), так і на рівні правової захищеності особи, яка бере участь у кримінальному процесі.

Як показала практика застосування КПК з 2012 року, занадто широкі дискреційні повноваження органів влади та їх посадових осіб, а також відсутність дієвого методу їх контролю часто призводять до порушень прав і свобод громадян, створюють ґрунт для корупції та інших зловживань [10]. Основоположник концепції верховенства права А. Дайсі зазначав, що

там, де є дискреція, є і простір для свавілля, дискреційні повноваження з боку влади неодмінно означають відсутність юридичної свободи для її підданих [11, с. 515]. Для того, щоб не було свавілля з боку посадових осіб, необхідно встановлювати певні принципи здійснення дискреційних повноважень, а також їх ефективний контроль неупередженим суб'єктом.

Наголошуємо, що закриття кримінального провадження у зв'язку з закінченням строків розслідування є підставою, яка не залежить від наявності або відсутності ознак злочину. Ця підстава є формою реалізації принципу верховенства права, який передбачає право особи на справедливий і швидкий розгляд справи. Якщо строк досудового розслідування закінчився, а прокурор, слідчий або дізнавач не звернулися у встановленому законом порядку з клопотанням про його продовження, то кримінальне провадження має бути закрито.

Таким чином, закриття кримінального провадження у зв'язку з закінченням строків розслідування є підставою, яка не залежить від наявності або відсутності ознак злочину. Ця підстава є формою реалізації принципу верховенства права, який передбачає право особи на справедливий і швидкий розгляд справи. За своїм характером ця підстава є формальною, оскільки не передбачає оцінки наявності або відсутності ознак злочину.

Наголошуємо на тому, що перелік суб'єктів закріплений в ст. 284 КПК України не є достатнім, оскільки не перекриває вимог та потреб, які виникають на практиці, а саме при виникненні на стадії досудового розслідування підстав для його закриття.

Зокрема, зазначаємо, що з теоретичної точки зору конструкція закріплена в КПК України є недосконалою, оскільки, функція прокурора та слідчого на закриття кримінального провадження закріплена в статті 284 не є логічно завершеною, у зв'язку з тим, що в Кримінальному процесуальному кодексі України чітко та недвозначно закріплено повноваження сторони обвинувачення на закриття кримінального провадження у зв'язку з закінченням строку досудового розслідування, але чинний Кримінальний процесуальний кодекс не містить відповіді на питання, що робити у тому випадку коли сторона обвинувачення цього не робить.

На даний час, як показала практика, інститут оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування належним чином не забезпечує вирішення даної проблеми.

Зокрема, на практиці нерідко зустрічається випадки, коли сторона захисту, встановивши юридичний факт закінчення строку досудового розслідування після повідомлення особі про

підозру на підставі п. 1 ч. 2 ст. 283 КПК України та п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України звертається до прокурора з клопотанням про закриття кримінального провадження, а у разі відмови у задоволенні такого клопотання оскаржує його до слідчого судді, та з посиланням на ст. 307 КПК просить постановити ухвалу, якою зобов'язати прокурора закрити кримінальне провадження у зв'язку з закінченням строку досудового розслідування.

Так, за результатами розгляду таких справ, суди постановили ряд рішень, якими було зобов'язано прокурора прийняти постанову про закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України, зокрема у справі № 761/7014/21 та у справі № 405/680/22.

Проте, з таким тлумаченням норм КПК України не зовсім погодилась Перша судова палата Касаційного кримінального суду Верховного суду та Постановою від 14.02.2023 року по справі № 405/680/22 задовольнила Касаційну скаргу прокурора та призначила новий розгляд в суді Апеляційної інстанції, окремо зауваживши, на відсутності повноважень у слідчого судді приймати рішення щодо зобов'язання прокурора на прийняття певного процесуального рішення. Суд зробив висновок, що стаття 307 КПК не надає слідчому судді повноваження своєю ухвалою зобов'язувати слідчого, дізнавача чи прокурора прийняти певне рішення під час досудового розслідування, і рішення зобов'язати прокурора закрити кримінальне провадження прийняте поза межами повноважень слідчого судді [12].

З вищевикладених рішень судів впливає проблема відсутності єдиного підходу у тлумаченні судами повноважень слідчого судді на закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування, що є свідченням недосконалості нинішньої конструкції закріпленої в ст. 284 КПК, оскільки, вона фактично не працює у зв'язку з відсутністю ефективного судового контролю.

Саме тому, на нашу думку, слідчий суддя має бути наділений достатнім і виключним обсягом прав та обов'язків, оскільки його діяльність пов'язана зі специфічним об'єктом, який має особливу соціальну цінність, – правами і свободами особи.

Хотілось би зазначити, що відсутність ефективного контролю сторони обвинувачення за допомогою інституту Слідчого судді може призвести до досить негативних наслідків, що сприятимуть необґрунтованому затягуванню кримінального провадження, бездіяльності органу досудового розслідування та органів прокуратури, оскільки так чи інакше в нинішніх реаліях, прокурор є зацікавленою особою у кримінальному провадженні, а фактичне прийняття остан-

нім постанови про закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування є визнанням, як мінімум, своєї некомпетентності, недбалості, а також невиконання покладеного на прокурора обов'язку щодо забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування.

На наше переконання, відсутність у слідчого судді повноважень щодо права прийняти рішення щодо закриття кримінального провадження та віднесення такого права виключно до дискреційних повноважень прокурора несе великі ризики, зокрема порушення стороною обвинувачення розумності строків, безпідставних відмов у задоволенні клопотань сторони захисту, а також умисного затягування кримінального провадження, з метою тиску на підозрюваного та подальшого утримання останнього під процесуальним примусом, що може мати негативні наслідки як з процесуальної точки зору, так і може нести певні корупційні ризики.

На нашу думку, найбільш оптимальним варіантом вирішення даної проблеми є альтернативна компетенція прокурора і слідчого судді щодо наявності повноважень на закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування. Це дозволить забезпечити баланс інтересів сторін кримінального провадження і уникнути зловживання повноваженнями.

Тому вважаємо, що правом на закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування у зв'язку з закінченням його строку слід наділити Слідчого суддю, чітко та недвозначно закріпивши такі повноваження в нормах Кримінального процесуального кодексу України.

Висновки. Зважаючи на висловлені аргументи, а також сьогодення нашої нормотворчої та правозастосовної системи вважаємо за необхідне запропонувати можливий шлях вирішення окресленої проблеми. Вважаємо можливим піти шляхом вдосконалення механізму забезпечення дотримання розумних строків при закритті кримінального провадження, та трансформації виключної компетенції прокурора щодо закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування у зв'язку з закінченням його строку у альтернативну, а саме через розширення повноважень функції судового контролю на стадії досудового розслідування, шляхом надання відповідних повноважень слідчому судді.

У зв'язку з цим пропонуємо доповнити статтю 284 КПК України частиною 2-1: «Кримінальне провадження на стадії досудового розслідування закривається Слідчим суддею з підстави, передбаченої пунктом 10 частини першої цієї статті, якщо підозрюваний, не заперечує проти закриття за цією підставою».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 06.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 07.11.2023).
2. Кримінальний процес України у питаннях та відповідях: навч. посіб. 3-тє вид., переробл. і допов. / Л.Д. Удалова та ін. Київ : Видавець, 2012. 275 с. URL: https://www.paiau.kiev.ua/files/kafedru/kkp/kpr_pitan_vidp.pdf (дата звернення: 06.11.2023).
3. Кримінальний процес України : навч. посіб. для підготовки до державного екзамену / упоряд. В.П. Горбачов, Л.І. Шаповалова, А.О. Шульга. Донецьк : Ноулідж, 2012. 182 с.
4. Кримінальний процес України: досудове розслідування : навч. посіб. / О.О. Волобуєва та ін. / за заг. ред. В.М. Бесчастного. Кривий Ріг: Вид. Р.А. Козлов, 2019. 122 с.
5. Кульчицький В.С., Тищик Б. Історія держави і права України : навч. посіб. Київ: Атіка, 2001. 296 с.
6. Саблук С.А. Кримінально-правова протидія злочинності в Україні у 1922–1960 рр. : монографія. Черкаси : Вид. ФОП Гордієнко Є.І., 2016. 414 с.
7. Мурзановська А.В., Пожар В.Г., Шилін Д.В. Закриття кримінального провадження в контексті дотримання презумпції невинуватості та розумних строків: окремі теоретико-методологічні та практико-методологічні аспекти. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2022. № 56. С. 84–88. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc56/18.pdf> (дата звернення: 08.11.2023).
8. Шатрава С.О. Дискреційні повноваження працівників ОВС як корупційний ризик у діяльності органів внутрішніх справ. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 2. С. 276–277. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f4a6c49b-e0f1-4c10-98b9-e36dc60698cf/content> (дата звернення: 15.11.2023).
9. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. Дата оновлення: 09.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 01.12.2023).
10. Козюбра М.І. Верховенство права і Україна. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 30–63 URL: <http://cau.in.ua/ua/activities/analytics/id/kozjubra-m.i.-verhovenstvo-prava-i-ukrajina-632/> (дата звернення: 15.11.2023).
11. Дайсі А. Вступ до вчення про право Конституції. *Анатомія лібералізму. Політико-правничі вчення та верховенство права : книга для бізнесу* / ред. С.П. Головатий, Київ. 2008. 678 с.
12. Постанова Верховного Суду від 14.02.2023 р., судова справа № 405/680/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109075175> (дата звернення: 01.11.2023).